

הבור, ואם כן גם כאן פשיטא דלפי רבנן אין גובה מבשרן כנגד אימוריהן, ומאי קא משמע לן — ומה השמיענו רבי אבא?

התוס' מקשים על פירושה:

ואם תאמר, מנליה דהא דקאמרי רבנן "ובעל השור חייב" לאו היינו דחייב הכל, מנין לגמרא שמה שאמרו חכמים בשור מועד שבעל השור חייב אין הכוונה שחייב לשלם את כל הנזק אלא רק חצי נזק, שמא הכוונה שחייב לשלם את כל הנזק?⁽⁶⁾

מתרצים התוס': ויש לומר, דאי הוה פליגי רבי נתן ורבנן בתשלומי השור, אם אכן היו סוברים חכמים שמשלם בעל השור נזק שלם והיו חלוקים בזה על רבי נתן הסובר שבעל השור המועד משלם רק חצי נזק, אם כן הוה להו לפרש, היו חכמים ורבי נתן מפרשים בדבריהם את מחלוקתם זו, ומדלא פירשו שמע מינה מודו לרבי נתן בהא, יש להבין שהם באותה דעה לענין זה עם רבי נתן, שמשלם רק חצי נזק.

תירוץ נוסף מתרצים התוס':

ועוד, דאם איתא דמחייבי רבנן הכל לבעל השור, אם אכן סוברים חכמים שבעל השור חייב נזק שלם, אזי הוה ליה לרבי נתן למימר, היה מתאים שרבי נתן יאמר "דאין משלם אלא מחצה", שמשמע פחות ממה שחייבוהו חכמים. וכיון שלא אמר כן משמע שאין דעת חכמים לחייב את בעל השור נזק שלם.

אנא תוראי בבירן אשכחתי

הגמרא מתרצת בתירוץ שני שדברי רבי אבא נאמרו לפי

ועוד קשה, מנא ליה לגמרא [מנין לה לגמרא] דלפי רבנן בשור תם משלם בעל השור מחצה ובעל הבור פטור לגמרי, ולכן יש הוכחה שלא אומרים דכי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי? דלמא, אולי סוברים רבנן בתם, שבעל השור משלם מחצה ובעל הבור משלם מחצה. ורבנן דאמרי בברייתא "ובעל הבור פטור", איורי במועד. מה ששינונו בברייתא שרבנן פוטרים את בעל הבור, זה דוקא במועד,⁽⁶⁾ כי בעל השור משלם כבר את כל הנזק. אבל בתם, שבעל השור משלם מחצה, ישלם בעל הבור את המחצה הנוותר. כי בזה רבנן מודים לרבי נתן, שאם אין אפשרות לגבות מאחד גובים מן השני⁽⁷⁾.

ולכן התוס' מפרשים אחרת את שיטת רבנן:

ונראה לר"י, דרבנן דאמרי בעל השור חייב ובעל הבור פטור, היינו דבעל השור משלם מחצה במועד, ובתם משלם רביע. ובעל הבור פטור לגמרי, הן במועד והן בתם. וסיבת הפטור של בעל הבור היא, שלא חייב הכתוב על נזקי הבור אלא היכא דנפל ממילא, רק כשהשור הניזק נפל מאליו, דכתיב בפרשת בור "ונפל שמה שור או חמור", ומשמע רק כשנפל השור מעצמו. אבל אם אחרים מפילים אותו בבור, פטור בעל הבור. ולכן, בין במועד שדחף את השור לבור ובין בתם, סוברים רבנן שבעל הבור פטור לגמרי.

ומפרשים לפי זה את סוגייתנו: והכא, דברי רבי אבא, שאינו גובה מבשר השור כנגד האימורים, הכי פירושו: אם לפי רבנן, הא אמרי כי ליכא לאשתלומי מבעל הבור, לא משתלם מבעל השור, הרי הם סוברים שבעל השור משלם במועד רק חצי ובתם רק רבע, למרות שאין גובים את יתר הנזק מבעל הבור כי התורה פטרתו. אף על גב דסבירא להו האי כולא היזקא עבד והאי כולא היזקא עבד⁽⁸⁾, וזאת למרות שנחשב שכל אחד עשה את כל הנזק, אין בעל השור משלם את חלקו של

6. כי בגמרא שם מובא שתי ברייתות המביאות את דברי רבי נתן, והגמרא מפרשת שהאחד מדברת בתם והשניה במועד, ומוזכר שרבנן חולקים רק בברייתא של מועד.

7. הפני יהושע כתב ליישב דמלשון הברייתא השניה "רבי נתן אומר" משמע שגם בזה הובאו תחילה דברי חכמים החולקים. אלא שהגמרא לא הביאה זאת כי לא היה קשה סתירה מחכמים לחכמים אלא רק מר"י על ר"נ.

8. כפי שהוכיחו התוס' בתחילת הדיבור. ורש"י לקמן פירש שכוליה היזקא עבד, הואיל דבלאו בור נמי מיית, הוי כאילו המיתו כולו. וכן גבי בור, הואיל ובלאו מכת נגיחת השור הוי מיית, כאילו המיתו כולו.

9. וכפי שאכן פירש רש"י.

בור מקרי מזיק, א"כ בעלמא היכי דיש ב' מזיקים יכולים רבנן לסבור כר"י היכי דליכא דלאשתלומי וא"כ הכא דשניהם מזיקים הבשר ואימורין לא הוי פשיטא לרבנן. וביותר קשה אף לפי האמת דמשני אב"א רבנן וקשה מנ"ל לר"א דפליגי רבנן על ר' נתן ביסוד זה היכי דליכא לאשתלומי דהא מההיא דשור שדחף לבור, כיון דרבנן ס"ל דבעל הבור אינו מקרי מזיק כלל דמש"ה אף בעד עצמו אינו משלם, והו"ל להתוס' להקשות בחזקה יותר אף לפי שינויי דהש"ס. וראה במהר"ם ש"ף.

ובעיקר הדבר שכתבו התוס' שאף בבשר ושלמים נחשב שכל אחד עשה כל הנזק ותמוה מה שייך בשני חלקי בהמה שהם כח אחד לומר כולה הזיקא עבד. ראה ב"מרומי שדה" שנתקשה בזה. וראה ב"אילת השחר" שכתב שמדברי התוס' מתבאר שהם כשני מזיקים, ולולי התוס' נראה לפרש דודאי דהוי מזיק אחד אלא שהם שני בעלים נפרדים [וראה בהערות על הגמרא].

שואלים התוס':

אף על גב דרבא מפרש מתניתין דין מעילה, רבא מפרש [לעיל עמוד א] שמה שאמרה המשנה נכסים שאין בהם מעילה הכוונה שאין בהם "דין" מעילה, והיינו שאין חיוב נזיקין אף בקדשים קלים, ולא אוקי מתניתין כרבי יוסי הגלילי, ורבא לא העמיד את המשנה ש"נכסים שאין בהם מעילה" הכוונה לרבות קדשים קלים וכשיטת רבי יוסי הגלילי שהם ממון בעלים. ואם כן, לשיטת רבא, גם תודה שהזיקה צריכה להיות פטורה, ולמה אמר שגובים מבשרה. אלא על כרחך הכא איורי לרבי יוסי הגלילי, צריך לומר שדבריו כאן הם לשיטת רבי יוסי הגלילי, הסובר שקדשים קלים הם ממון בעלים⁽¹²⁾.

שנאמר והועד בבעליו והמית

בברייתא: נגח ואח"כ הקדיש וכו' פטור שנאמר "והועד בבעליו והמית איש וכו'", עד שתהא מיתה והעמדה בדין שוין כאחד.

מפרשים התוס' את הלימוד מהפסוק:

נראה, דלאו מהמילים "והועד בבעליו" קדריש. כלומר, ניתן היה לפרש שמ"והועד בבעליו" למדנו שצריך שיהיו הבעלים עד ההעמדה בדין, שכן קבלת העדות היא בבית דין. דין⁽¹³⁾ אלא שאין לומר כן, דהרי האי "והועד" לא איורי בעדות שעושין לסקלו, כי אם ליעדו. הרי "והועד" אינו מדבר בקבלת עדות לסקילת השור, אלא לעשייתו מועד, וממילא אין זה קשור לענין העמדה בדין.

אלא, מסיפא דקרא קדריש, הלימוד הוא מסוף הפסוק, דכתיב "והשור יסקל" המדבר בהעמדה בדין בסמיכות ל"והועד בבעליו", ללמדנו שמוהמית ועד שעת העמדה

רבי נתן ורק בבור יכול לגבות בטענה שמצאתי את שורי בבורך, אבל כאן שאין טענה זו לא יגבה מהאחר גם לפי רבי נתן.

בדיבור הקודם הוכיחו התוס' שהגמרא סברה תחילה שנחשב שכל אחד עושה את כל הנזק. התוס' באים לבאר שגם לפי תירוץ זה אפשר לסבור כן:

ודוקא גבי בור קאמר דמשלם, אף על גב דכל חד וחד כולא הזיקא עבד, למרות שסובר שנחשב שכל אחד עשה את כל הנזק, מכל מקום רק לגבי בור אמר רבי נתן שגובה מבעל הבור את מה שלא ניתן לגבות מהשור, אבל לגבי בשר ואימורין לא יסבור רבי נתן שגובין מהשור, כי שויך לחלק בין שור לבור מהאי טעמא, מטעם זה יש לחלק בין שור שדחף לבור שמלבד שנחשב שהבור עשה את כל הנזק יש לבעל השור הניזק טענה יתרה לבעל הבור: "אנא תוראי בבירך אשכחתי" דהיינו שהבור הוא שסיים וגמר את הנזק, לכן עיקר האחריות עליו⁽¹⁰⁾. אבל בשור שלמים שהזיק, הבשר הזיק כמו האימורין, ובוזה לא מחייב רבי נתן את הבשר על חלקו של האימורין.

התוס' מבארים שאפשר לפרש עתה גם אחרת:

ומיהו עתה כיון דידע את הטעם ד"תוראי בבירך אשכחתי", מצי למיסבר נמי דכל חד וחד פלגא דהזיקא עביד כדאמרינן בפרק הפרה, ושם אפרש בעזרת השם, עתה עם סברא זו, אפשר לומר שרבי נתן סובר שכל אחד עשה רק מחצית הנזק, ומכל מקום גובים מבעל הבור שלשה חלקים [גם את חלקו של השור] משום סברא זו שטוען לו אני מצאתי את שורי בבורך. דהיינו, שהיות והבור גמר את ההזיק, נחשב כמי שעשאו כולו⁽¹¹⁾, וכפי שמבואר בגמרא לקמן.

יג-ב אמר רבא תודה שהזיקה גובה מבשרה ואינו גובה מלחמה

11. ראה תוס' לקמן נג א ד"ה לעולם.

12. והרא"ש כתב שרבא חזר בו ממה שתירץ לעיל "משום דאותבינין ליה ליתני נכסים דהדיוט".

ואולם באחרונים פירשו בדעת הרמב"ם שדין זה מתפרש גם לשיטת רבנן כי ס"ל לרמב"ם שרק שלמים שהזיקו תלוי בפלוגתת ריה"ג ורבנן, ומוכיח לה מדברי רבא אלו שלמרות שהעמיד לעיל כרבנן אמר הלכה זו, והביאור בזה שכדי להתחייב על נזקיו אין צורך בבעלות גמורה דכמו שגול מתחייב וכפי שכתבו התוס' לקמן נו ב "דלענין נזיקין אקרו בעלים כל מי שבידו לשמרה". [ראה באו"ש בפ"ב מהל' גניבה ה"א ובחזו"א סימן ג' אות ט"ו ובקה"י].

13. עפ"י "רבנו פרץ".

10. כתב ה"ברכת שמואל" סימן י"ב, שמתבאר מדברי התוס' שגם אם נאמר כולא הזיקא עבד, מכל מקום השותפות פטור בעיקר הנזק, ודוקא בשור ובור הוא דמחייב בעל הבור בכל הנזק אם השני בר פטור משום הסברא דאנא תוראי וכו'.

ולכאורה קשה על דבריהם מסוגיית הגמרא בפרק הפרה, דפריך שם ובתם מאי קסבר, אי קסבר האי כולא הזיקא עבד לשלם התם ג"כ מחצה. הרי מבואר דלא מדין כי ליכא לאשתלומי אתינן לחייבו, אלא משום סברת האי כולא וכו', דהא הכא שניהם בני חיובא נינהו ואפ"ה משתלם מהתם כל חצי נזק, והיינו משום שהוא פשע בכל דבר הניזק, וצ"ל ששיטת הסוגיא כאן שאע"פ שכל אחד כולא הזיקא עבד, מכל מקום השותפות פוטרנו שוב שלא ישלם כל דבר פשיעתו, ומכיון דהוי פטור בעצם ההזיק ע"כ צריך לסברת דאנא תוראי וכו'. ראה שם.

ולפי זה, שרב חסדא נחלק רק בחצר המיוחדת לפירות ולא לשוורים, אבל בחצר משותפת שיש לשניהם רשות בה גם להכניס פירות וגם להכניס שוורים מודה שפטור, אם כן, היה יכול גם רב חסדא לפרש את דברי המשנה כמו שמפרש רבי אלעזר, ש"רשות הניזק והמזיק" שאמרה המשנה הוא המשך ל"חוץ מרשות המיוחדת למזיק" שלפניו, דהיינו שאף ברשות הניזק והמזיק פטור. ויפרש רב חסדא שכוונת המשנה "רשות הניזק והמזיק" בחצר המיוחדת גם לפירות וגם לשוורים, דבבבא קמא מודה רב חסדא דפטור (17).

ונמצא, שיש לפנינו שני דרכים כיצד לבאר את מחלוקת רב חסדא ורבי אלעזר: א. לפי הפשוט, שנחלקו בחצר המשותפת בכל דהיינו המיוחדת גם לשוורים וגם לפירות. ולפי זה בחצר המיוחדת רק לפירות ולא לשוורים, יתכן לומר שבזאת מודה רבי אלעזר לרב חסדא שחייבים בה על שן ורגל. ב. לפי מה שנתבאר למסקנא, שנחלקו בחצר המשותפת המיוחדת רק לפירות ולא לשוורים. ולפי זה בחצר המשותפת בכל, דהיינו המיוחדת גם לשוורים וגם לפירות, לפי כולם פטורים בה על השן והרגל.

התוס' באים לפרש שיש שתי גירסאות בהמשך סוגיית הגמרא, והם תלויים בשני דרכים אלו. והגירסא שלפנינו מתאימה עם מה שפירשו לפי מסקנת הסוגיא:

ונקדים: הגמרא בהמשך [יד א] מקשה לשיטת רבי אלעזר מברייתא ששנה רב יוסף, המפורש בה: "חצר השותפים והפונדק חייב בה על השן ועל הרגל. הגמרא משיבה שרבי אלעזר יכול להשיב שיש ברייתא אחרת בה מפורש שחצר השותפים פטור. ממשיכה הגמרא ושואלת א"כ הברייתות סותרות, ומתרצת שאין הם סותרות אלא המחייבת מדברת בחצר המיוחדת רק לפירות ולא לשוורים. והפוטרת מדברת בחצר משותפת גם לשוורים וגם לפירות.

והנה סיום דברי הגמרא בקושייתה על סתירת הברייתות ותירוצה שהברייתות מדברות באופנים שונים, לא נתפרש לשיטת מי נאמרו הדברים האם לרב חסדא או לפי רבי אלעזר. התוס' באים לבאר שזה תלוי בשתי הגירסאות בגמרא, שהן תלויות בשני הדרכים הנ"ל:

בדין צריך שיהא לו בעלים (14).

התוס' מוכיחים שכך הפירוש: וכן משמע לישנא דפריך "והא השור יסקל בגמר דין הוא דכתיב", כך משמע גם משאלת הגמרא ש"השור יסקל" מדבר בגמר הדין. ומשמע שאין הלימוד מהמילים "והועד בבעליו" אלא מ"השור יסקל", וכפי שפירשו.

חצר השותפין חייב בה על השן ועל הרגל

רב חסדא ורבי אלעזר נחלקו האם יש חיוב נזיקין על השן והרגל בחצר השותפים [המשותפת למזיק ולניזק].

בפשוט אפשר לפרש שנחלקו בחצר משותפת שלשניהם יש רשות להכניס בתוכה שוורים וכן להכניס בתוכה פירות.

התוס' מפרשים אחרת לפי מסקנת הסוגיא:

במיוחדת לפירות ולא לשוורים פליגי, מחלוקתם של רב חסדא ורבי אלעזר היא בחצר משותפת שרשאים שניהם להכניס לתוכה את פירותיהם אך לא רשאים שניהם להכניס את שווריהם אלא רק אחד מהם. כדמוכח בסוף הסוגיא [לקמן יד א], דפליגי בקושיא דרבי זירא ובפירוקא דאביו. רבי זירא הקשה (15) כיצד יתכן לחייב על שן ורגל בחצר השייכת גם למזיק, ולמרות שאינו רשאי להכניס שוורים לתוכו אלא רק פירות, מכל מקום בתורה נאמר "זבער בשדה אחר" וזו אינה "שדה אחר" אלא שלו. ומתרץ אביו, כיון שאין רשות להכניס שוורים, נחשב ביחס לשור כ"שדה אחר".

הגמרא ממשיכה ומביאה בשם רבינא שאם נפרש שרב חסדא ורבי אלעזר נחלקו (16), אין מחלוקתם אלא בחצר כזו המיוחדת לפירות ולא לשוורים, שרבי אלעזר סובר כקושיית רבי זירא שאין זה נחשב לשדה אחר, ורב חסדא סובר כתירוץ של אביו שאופן כזה נחשב כשדה אחר.

התוס' מעירים לפי פירוש זה:

14. רב אחא מדיפתי העלה אפשרות שאין רב חסדא ורבי אלעזר חולקים אלא שמדברים באופנים שונים; רב חסדא מדבר בחצר המיוחדת רק לפירות ולא לשוורים ור"א מדבר בחצר המיוחדת גם לפירות וגם לשוורים. וענה לו רבינא שאם נאמר שהם חולקים אזי נחלקו בקושיית רבי זירא ובתירוץ של אביו.

15. ובשיטמ"ק תירץ בשם הרא"ש "אלא דמשמע ליה דפשוטא דמתניתין דרשות הניזק והמזיק קאי אסיפא" [נראה בהערות על

14. "ז"ל תוס' שאנץ ותוס' הרא"ש" מכל מקום מדאסמכניהו קא דריש. דלאשמועינן שיהא לו בעלים בנגיחות הראשונות לא איצטרך הקיטא דבהדיא כתיב בעליו".

15. רבי זירא הקשה על מה שתירצה הגמרא את סתירת הברייתות, שהברייתא המחייבת מדברת בחצר משותפת שיש רשות להכניס רק פירות ולא שוורים. ובהמשך הדיבור נביא את סתירת הברייתות.

חסדא שנחלק על רבי אלעזר, ומחייב, מדבר בחצר המיוחדת גם לפירות וגם לשוורים.

והכי פירושה של תשובת רבי אלעזר: ותסברא, מי פליגי? וכי תסבור בדעתך לומר שנחלקו הברייתות? והתניא וכו', הרי בברייתא שנינו: חצר השותפין, פטור. **אלא ודאי צריך לומר שלא פליגי, וכי קתני, כו'.** והיינו שהכל המשך דברי רבי אלעזר⁽¹⁹⁾.

התוס' מעירים לגירסא זו:

ולפי גירסא זו, לא יהיה תחילת הסוגיא כמו במסקנא, שיטת הגמרא בהסבר המחלוקת בתחילת הסוגיא אינה כפי שהיא למסקנת הסוגיא, כי בתחילה סברנו שחולקים בחצר המיוחדת גם לפירות וגם לשוורים, ובמסקנא אמרנו **דפליגי בקושיא דרבי זירא ובפירוקא דאביי.** והיינו, דוקא בחצר המיוחדת לפירות ולא לשוורים, אבל בחצר המיוחדת גם לפירות וגם לשוורים, לפי כולם פטור.⁽²⁰⁾

כשהזיק חב המזיק לאתויי קרן

לשיטת רבי אלעזר מפרשת הגמרא ש"כשהזיק חב המזיק" שאמרה המשנה בא לרבות לפי שמואל את הקרן, ולפי רב בא לרבות כשבהמתו הזיקה ברשות השומרים וכו' [כפי שמתבאר בהמשך הסוגיא]. ואולם לשיטת רב חסדא אין ה"כשהזיק חב המזיק" בא לרבות, כי הוא בא לחייב ברשות הניזק והמזיק [חצר השותפים].

שואלים התוס':

ואם תאמר, ולרב חסדא המפרש ש"כשהזיק חב המזיק" בא ללמד את החייב בחצר השותפים, ואינו מיותר כדי לרבות, אם כן **מנא ליה לאתויי קרן לשמואל,** מהיכן ילמד רב חסדא לרבות את הקרן לשיטת שמואל, וכן מהיכן ילמד לרבות **כל הני לרב,** כל אלו שנתבאר לפי רב שבאה המשנה לרבות: השומר חנם וכו'.

ומקשים עוד על שיטת רב חסדא:

ועוד אפילו נאמר שהיה לרב חסדא יתור במקום אחר

ולפי הדרך שפירשנו שנחלקו רק בחצר המיוחדת לפירות ולא לשוורים, ויוצא אם כן שלפי רבי אלעזר תמיד פטור ואף בחצר המיוחדת רק לפירות, **גרסינן לקמן** [כפי הגירסא שלפנינו]: **"אמר לך רבי אלעזר, ותסברא מתניתין⁽¹⁸⁾ מי לא פליגי"**. כלומר, לשאלת הגמרא שמצאנו ברייתא מפורשת שלא כדברי רבי אלעזר, משיבה הגמרא, יכול רבי אלעזר לענות שודאי הברייתות חלוקות בדין זה.

וההכרח שכך הגירסא לפי דרך זו, שכן המשך דברי הגמרא ששתי הברייתות לא חולקות אלא המחייבת מדברת בחצר המיוחדת רק לפירות, והפוטרת מדברת בחצר המיוחדת גם לשוורים, לא יכול להתפרש לפי רבי אלעזר כי הרי הוא סובר שבכל אופן פטורים ואף בחצר המיוחדת רק לפירות. ולכן לשיטתו חייבים לפרש שהברייתות חלוקות והפוטרת פוטרת גם כשמיוחדת רק לפירות. ואת המשך דברי הגמרא חייבים לפרש שלשיטת רב חסדא נאמרו, כי לשיטתו אין הכרח לומר שהברייתות נחלקו.

התוס' מביאים את הגירסא האחרת וכיצד צריכים לפרש לפי זה:

ומיהו, לספרים דגרסי לקמן: "אמר לך רבי אלעזר ותסברא, מתניתין מי פליגי?" כלומר, לשאלת הגמרא שמצאנו ברייתא מפורשת שלא כדברי רבי אלעזר, משיבה הגמרא, יכול רבי אלעזר לענות, שהרי מצאנו ברייתא אחרת הסותרת, והאם נאמר שנחלקו? אלא ודאי צריכים לחלק שהברייתות מדברות באופנים שונים. ולגירסא זו **בסוף,** לאחר הבאת הברייתא הפוטרת בחצר השותפין **גרסי:** **"אלא כי תניא ההיא" וכו', וכל זה** הוא **הוא מדברי רבי אלעזר,** כל המשך דברי הגמרא ליישב את סתירת הברייתות הם המשך הדברים לפי רבי אלעזר.

ונמצא לפי זה, כי מה שנתפרש ליישב סתירת הברייתות, שהברייתא המחייבת בחצר השותפין מדברת במיוחדת רק לפירות ולא לשוורים, ואילו הברייתא הפוטרת מדברת בחצר המיוחדת גם לפירות וגם לשוורים, זו היא שיטת רבי אלעזר. ואם כן, **צריך לומר דפליגי רבי אלעזר ורב חסדא במיוחדת גם לפירות וגם לשוורים.** כי הרי במיוחדת רק לפירות סובר גם רבי אלעזר שחייב, וכפי שפירש את הברייתות [לגירסא זו]. ועל כרחק, רב

19. ראה במהר"ם.

הגמרא שהבאנו מהפנ"י שהגמרא היא המבארת את דברי המשנה לשיטת רב חסדא, ולא רב חסדא עצמו, ולפי"ז צ"ל בכונת הרא"ש שלגמרא היה משמע שיותר פשוט לפרש שנסוב על הסיפא.

20. יש שהעירו שגם לגירסא שלפנינו אין זה ממש כמסקנא, כי הרי למסקנא נקטו שאפשר שלא נחלקו.

18. צ"ל "מתניתא" כי מדובר בברייתא וכן בהמשך הדיבור.

גופו, לשמור את גופו שלא יזוק, ולכן אין עליו חיוב על הזקת השור של המשאיל יותר מאשר החיוב שיש לו על הזקת שור של אדם אחר, דהיינו בתם רק חצי נזק⁽²³⁾.

והטעם שהגמרא לא יכלה לתרץ כן, משום דמילתא דלא שכיח הוא. דבר שאינו מצוי הוא ששומר יקבל על עצמו לשמור שלא יזיק אחרים, ולא את שמירת גופו⁽²⁴⁾.

התוס' מנסים לדחות הסבר זה, כי מצאנו שמצוי הדבר:

ואף על גב דבהכיר בו שהוא נגחן אמרינן סוף [פרק שור] שנגח ד' וה' [לקמן מה ב], בגמרא שם: אמר רבי אלעזר: מסר שורו לשומר חנם, הזיק, חייב. הוזק, פטור. שואלת הגמרא, כיצד מדובר, אם השומר קיבל עליו אחריות שמירת נזקיו למה פטור כשהוזק, ואם לא קיבל עליו למה כשהזיק חייב. מתרצת הגמרא: אמר רבא: לעולם שקיבל עליו שמירת נזקיו, והכא במאי עסקינן, כגון שהכיר בו [השומר] שהוא נגחן, וסתמא דמילתא דלא אזיל איהו ומזיק אחריו קביל עליה, ורגילות הדבר שמקבל עליו השומר את האחריות שלא ילך השור ויזיק אחרים, אבל דאתו אחרים ומזקי ליה לדידיה לא קביל עליה, אבל אחריות על מה שאחרים יבואו ויזיקוהו לא מקבל על עצמו. הרי אם כן ששכיח הוא הדבר ששומר יקבל על עצמו את שמירת נזקיו ולא את שמירת גופו, ולא כפי שביארו מקודם שמילתא דלא שכיחא היא.

מתרצים התוס': כאן, שמדובר גם בשואל, לא שיין למימר הכי [לומר כן] דמסתמא שואל המקבל את החפץ להשתמשות קבל עליה שמירה מעולה לשמירת גופו של החפץ שלא יזוק⁽²⁵⁾.

ולא קבל עליה שמירת נזקיו

הגמרא מפרשת את הנאמר בברייתא ש"כשהזיק חב המזיק" שכתבה המשנה בא לרבות כששור המשאיל

לרבות, מכל מקום קשה⁽²¹⁾ דברייתא דקתני "כשהזיק חב המזיק" מיותר לאתווי כל הני, הרי בברייתא מפורש שמה שאמרה המשנה "כשהזיק חב המזיק" הינו מיותר ובא לרבות שומר חנם וכו'. ואם כן מברייתא זו קשיא לרב חסדא הסובר שאין ה"כשהזיק חב המזיק" המוזכר במשנה מיותר.

מתרצים התוס': ויש לומר, דלדידיה נמי איכא יתורא, גם לשיטת רב חסדא שהמשנה בא ללמד על חיוב חצר השותפים, מכל מקום יש יתור בדברי המשנה, דהוה מצי למיתני, המשנה אם באה רק ללמד את החיוב בחצר השותפין היתה יכולה לשנות רק: "ורשות הניזק והמזיק, חייב", ולא ליתני "כשהזיק חב המזיק", ולא היתה המשנה צריכה לומר את ההמשך "כשהזיק וכו'". לכן אף לרב חסדא יש יתור בדברי המשנה שבא לרבות לשמואל את הקרן, ולרב את מה שהוזכר בברייתא.

מקשים התוס': אך זה אכן קשה, דלשמואל הלומד שהיתור בא לרבות את הקרן תיקשי מהברייתא, האומרת שהמשנה באה לרבות דברים אחרים. מוכח שהמשנה לא באה לרבות קרן, דאם באה לרבות קרן, לא נוכל לרבות את שומר חנם וכו'⁽²²⁾.

כגון שקבל עליו שמירת גופו ולא קבל עליו שמירת נזקיו.

מדובר בברייתא באופן ששור המשאיל הזיק את שור השואל, והמשאיל חייב לשלם, כיון שהשואל לא קיבל על עצמו את שמירת השור שלא יזיק אלא רק שלא יזוק.

מעירים התוס': איפכא לא מצי למימר, הגמרא לא היתה יכולה לתרץ להיפך שמדובר בברייתא: כגון דאזקיה תורא דשואל לתורא דמשאיל, ששורו של השואל הזיק את השור השואל שברשותו, דהיינו את שורו של המשאיל, והטעם שאין השואל חייב לשלם בתם יותר ממחצית הנזק, כגון שקבל עליו השואל את שמירת נזקיו, שלא יזיק אחרים, ולא קבל עליו שמירת

21. עפ"י מהר"ם וראה עוד במהר"ם שף.

22. ואף דגם בברייתא מבואר שבא לרבות קרן, דהרי אמרה שהתם משלם חצי נזק וכו', מכל מקום קשה לשמואל מנא ליה לברייתא דאתי לאתווי קרן דשומרים, דלדידיה משמע דאתי לאתווי קרן סתם [פני יהושע].

ובשיטמ"ק תירץ בשם תלמידי ר' ישראל דלשמואל נמי איכא יתורא דהוה ליה למימר 'כשהזיק חייב' ולא יותר, ויש מתרצים מכח מיטב דהוה מיותר. וראה עוד בתוס' ת' ר"ת.

23. ואם היינו אומרים כך היינו מרויחים שלא יקשה, אימא סיפא נפרצה בלילה וכו', שהרי קיבל עליו שמירת נזקיו לכן מתחייב. [מהרש"א ותו"ח]

24. אפשר דכוונת התוס' כמש"כ הרשב"א, דלאו אורח ארעא למסור שורו לשומר שלא יקבל עליו שמירת גופו דהיינו שאינו מצוי שהבעלים יסכימו כן.

25. ובביאור החילוק י"ל שבשומר חנם שכל הנאה של הבעלים מצוי שלא יקבל עליו השומר שמירת גופו, אבל בשואל שכל הנאה שלו מקבל הוא עליו שמירה מעולה. ומכל מקום מתבאר שלא מצוי שיקבל על עצמו שמירה מעולה שלא יזוק אבל מכל מקום מצוי שלא יקבל על עצמו שמירה שלא יזיק.

ובתוס' ר"פ כתב, דדוקא התם בהכיר בו שהוא נגחן מצוי הדבר, והיינו דבאופן כזה מצוי שיקבל על עצמו יותר שלא יגח אחרים כי זה עיקר החשש.

לא לזה ולא לזה לפירות אלא לחד

רבינא תירץ שהברייתא כולה כשיטת רבי טרפון, ומה שאמרה לא לזה ולא לזה הכוונה שאין לשניהם רשות להכניס פירות אלא רק לניזק. ומדובר, לפי הגירסא שלפנינו, שלזה [למזיק] ולזה [לניזק] יש רשות להכניס שם שוורים.

התוס' מביאים שרבנו תם גורס אחרת:

רבינו תם גריס: לא לזה ולא לזה לשוורים, שאין רשות לשניהם להכניס שם שוורים, ורק לניזק יש רשות להכניס שם פירות. דלכן לגבי שן הוא חצר הניזק משום שהזיק פירות, לגבי אכילת הפירות כיון שרק לניזק יש רשות להכניסם נחשב לעניין זה כחצר הניזק. אבל לגבי נזקי השוורים כגון שנגח שור של אחד את שורו של השני, הוי ליה קרן ברשות הרבים כיון שלא היה להם רשות ליכנס, כיון ששניהם שוים, שלשניהם לא היתה רשות להכניס את השוורים. הרי זה נחשב כקרן ברשות הרבים שבו אין לניזק רשות יותר מאשר למזיק.⁽⁴⁾

התוס' דוחים את הגירסא שיש בגמרא שלפנינו:

ולא גרסינן כמו שכתוב בספרים: "ולזה ולזה לשוורים", שהן למזיק והן לניזק יש רשות להכניס שם את השוורים, ורק לניזק יש רשות להכניס שם פירות, דאם כן לגבי שן לא היה לו ליחשב חצר הניזק, כיון שיש רשות לכל חד וחד להכניס שם שורו, כדמוכח לעיל, כיון שיש למזיק רשות להכניס שם את שורו, אין זה נחשב שנכנס לחצר הניזק ואכל את הפירות, וכדמוכח ממה שהגמרא לעיל העמידה את הברייתא של רב יוסף המחייב בחצר השותפים, בחצר המיוחדת לפירות, אך אין רשות לשניהם להכניס שם שוורים. וכן אביי אמר כיון שאינה מיוחדת לשוורים לכן נחשב ל"שדה אחר" משמע שאם לשור המזיק יש רשות להכנס אין זה נחשב לחצר הניזק ואין לחייב⁽⁵⁾ על אכילת הפירות.⁽⁶⁾

הזיק את שור השואל, באופן שהשואל קיבל על עצמו לשמור על גוף השור שלא יזק, אך לא שלא יזיק, שהמשאיל חייב לשלם לשואל.

שואלים התוס': **ואם תאמר, כיון דלא קביל עליה**, כיון שהשואל לא קיבל על עצמו חיוב שמירת הבהמה שלא תזיק, והחיוב נשאר על הבעלים [המשאיל], אם כן פשיטא דתם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם, ככל דין קרן, ומה באה המשנה להשמיענו?⁽¹⁾

מתרצים התוס': **ויש לומר, דסלקא דעתך**, היינו יכולים לעלות בדעתנו לומר דשמירת נזקין דעלמא לא קביל, דאמנם לא קיבל על עצמו את השמירה שלא יזיק אחרים, אבל אנזקין לתורא דשואל גופיה סלקא דעתך שקבל וליפטר משאיל, מכל מקום את השמירה על הבהמה שלא תזיק את בהמותיו [של השואל עצמו], היינו מעלים בדעתנו לומר שודאי קיבל על עצמו, ויפטר המשאיל, באה המשנה להשמיענו שאף שמירה זו לא קיבל, והמשאיל חייב לשלם לשואל.

מי לא פליגי

הגמרא דוחה את הראיה נגד רבי אלעזר משום שרבי אלעזר יכול לומר לך, שהברייתות ודאי חלוקות בדין זה.

מעירים התוס': **הוה מצי לאוקמי ההיא דרב יוסף לא לזה ולא לזה לשוורים ולפירות דחד**. רבי אלעזר היה יכול לתרץ את הברייתא של רב יוסף הסוברת שחצר השותפין חייב בשן ורגל, שמדובר בחצר שאין לשניהם רשות להכניס בה שוורים, ורק לניזק יש רשות להכניס שם פירות, לכן זה נחשב לחצר הניזק וחייב.⁽²⁾ והברייתא השניה מדברת בחצר שותפים שיש לשניהם רשות להכניס פירות ולכן פטור, וממילא לא היה צורך לומר שהברייתות חלוקות.⁽³⁾

ולא לשוורים, אלא ע"כ במיוחדת לזה ולזה לפירות היא וחצר דומיא דפונדק.

4. עפ"י "מלא הרועים". וראה גם במהרש"א בדיבור הקודם שהקשה לפי ר"ת למה מקשה הגמרא בהמשך דהווי שלשה, הא לא שמעינן ליה מדינא דחצר השותפין והבקעה דשם מיוחדת לשוורים לשניהם, ואילו לפי ר"ת לא הוי שותפין לשוורים. ומבאר דהגמרא מדמה חצר שאינה מיוחדת לשוורים לשניהם, דבין כך ובין כך דמיא לרה"ר. ראה שם.

5. בתוס' ת' ר"ת מטעים: "דמצי [המזיק] למימר ליה: אני מכניס השור ברשות ולמה לא סילקת פירותיך כיון שאתה יודע שיש לי רשות להכניס שור שם".

6. ראה בהערות על הגמרא מה שפירשנו ליישב שיטת רש"י.

ולפי דברי הרשב"א בהערה הקודמת יתפרש שבשור נגחן אורח ארעא למסור גם אם מקבל רק שמירת נזקיו.

1. הגרע"א הקשה שיש בזה חידוש "הא בתם כיון דאזיק משלם מגופו והוה אמינא דהוי שמירת גופו, קמ"ל דלא קיבל אלא אם יזיק".

2. ומה שזה נקרא חצר השותפין, מבאר בשיטמ"ק, שמדובר באופן שלשניהם יש רשות להכניס פירות, אלא שמי שהקדים אז לחברו אין עוד רשות, ואם יבואו יחד יהיה לשניהם רשות.

והמהרש"א וכן המהר"ם תירצו, שנקרא חצר השותפים כי לדברים אחרים יש לשניהם רשות כגון להניח דברים אחרים או שיש להם דריסת רגל כי יש לשניהם בית בחצר.

3. והרשב"א כתב: "ונ"ל דע"כ לא אפשר לאוקמיה לרב יוסף במיוחדת לפירות לחד מיניהו, דהא פונדק קתני ופונדק מיוחד לזה ולזה לפירות

רבי טרפון, ובסיפא כשיטת רבנן, ואם כן גם אם אין ארבעה כללים, לא קשה למה מנתה הברייתא את הכלל הרביעי, כי איצטריך סיפא לאשמועינן לאפוקי מדרבי טרפון, כתבה הברייתא את הכלל האחרון כדי להשמיענו את שיטת רבנן. אלא [אבל] לרבינא לא צריכא כלל, הכלל האחרון הינו מיותר, דלהשמיענו לגבי שן שחצר המיוחדת רק לאחד לפירות הוי חצר הניזוק, שמעינן כבר מ"כל שהוא רשות לניזוק". ולגבי קרן ברשות הרבים שחצר שאין לשניהם רשות בה להכניס שוורים,⁽⁹⁾ דינה כרשות הרבים לגבי קרן, והתם משלם רק חצי נזק, הרי שמעינן כבר מ"חצר השותפין והבקעה".⁽¹⁰⁾

ויש לשאול, למה לא העמדנו את הכלל האחרון בברייתא, בחצר שלשניהם יש רשות להכניס בה פירות, כי כיון שהעמדנו שלשניהם אין רשות להכניס שוורים, ממילא גם אם יש לשניהם רשות להכניס פירות הוי כחצר הניזוק לעניין "שן", כיון שאין להם רשות להכניס שוורים. ולעניין קרן, הוי ליה כרשות הרבים, כיון שלשניהם אין רשות, ואין לניזוק רשות יותר מאשר למוזיק.

התוס' באים ליישב זאת:

ולא בעי לאוקמא, ולא רצה להעמיד באופן שהחצר היא לזה ולזה לפירות ולא לשוורים, כי זה דלא כרבי זירא, הסובר שבאופן כזה אין זה נחשב ל"שדה אחר", ופטור על השן.

ועוד, דלישנא לא משמע הכי. אם נפרש שלשוורים אין לשניהם רשות להכניס, ולפירות יש לשניהם רשות להכניס, אם כן "לא לזה ולא לזה" מתפרש רק לעניין השוורים, ויוצא שלעניין הפירות, שלשניהם יש רשות להכניס, לא נרמז בברייתא. לכן לא פירשה הגמרא את הברייתא באופן כזה.⁽⁷⁾

אי הכי, ארבעה? שלשה הווי!

הגמרא שואלת, אם כך, כפי שתירץ רבינא, שהברייתא בשיטת רבי טרפון יקשה שאין כאן ארבעה כללים אלא שלשה.

ומשמע מלשון הגמרא שלפי התירוץ הקודם [כשמואל], שהרישא בשיטת רבי טרפון וסיפא בשיטת רבנן לא קשה שהם רק שלשה כללים. ולכאורה קשה, כי גם נתירץ כתירוץ הקודם, יכולנו לשאול ששלש רשויות הן, והרביעית אינה רשות לעצמה, כי בין לרבי טרפון ובין לרבנן אין יותר משלש.⁽⁸⁾

התוס' באים ליישב זאת:

הגמרא שאלה רק לרבינא, כי בשלמא לשמואל, אם נפרש כמו שמואל מובן, דמוקי רישא רבי טרפון וסיפא רבנן, שמעמיד את הברייתא שמשמיעה ברישא כשיטת

פרה שהזיקה טלית וטלית שהזיקה פרה

בגמרא: תנינא להא, דתנו רבנן: פרה שהזיקה טלית וטלית שהזיקה פרה, אין אומרים תצא פרה בטלית וטלית בפרה אלא שמין אותה בדמים.

התוס' מביאים את פירוש רש"י בדברי הברייתא:

פירש הקונטרס, שהזיקו זה את זה, "הפרה שהזיקה טלית וטלית שהזיקה פרה", מדובר בפרה וטלית שהזיקו זה את זה, ומשמיעה הברייתא שאין אומרים שכל אחד יקבל את המזיק לו לפרעון, אלא שמין את הנזק בכסף, ומי שהזיק את חברו יותר ממה שהזיק, ישלם לחברו את העודף.

והבינו התוספות, שהכוונה לפי רש"י היא, שהזיקו זה את זה בבת אחת, לכן מקשים:

וקשה, דלא תיתכן מציאות שבבת אחת יזיקו הפרה והטלית זו את זו ונחייב את שניהן. דהרי על כרחך "פרה שהזיקה טלית" היינו שהזיקה בחצר הניזוק, ומדובר או בכוונתו להזיק, שהפרה הזיקה את הטלית מתוך כוונה להזיק, ולכן הוי חייב משום קרן. או דרך הילוכו, שהפרה בדרך הילוכה דרסה והזיקה את הטלית, ולכן הוי חייב משום רגל. ומכל מקום, מדובר שזה נעשה דוקא בחצר הניזוק. דהיינו בחצר של בעל הטלית.⁽¹¹⁾

ואולם "טלית שהזיקה פרה", היינו דוקא אם הנזק

7. רשות, והכא כשאין לשניהם רשות, י"ל דהיינו רק שהעיקר הוא שאין לניזוק יותר רשות מאשר למוזיק וכדלעיל הערה 4.

10. והראב"ד כתב ליישב לפי שמואל כי יש ארבעה דינים, שנים שהן שווים בהם, והשלישי יש בו שתי דעות ונחשבו לשני דינים, והיינו ארבעה כללות. וכן תירץ מנפשיה ב"פני יהושע".

11. התוס' מיד יבארו מדוע לא שייך שמדובר ברשות הרבים.

7. עפ"י "נחלת משה". וראה עוד בשיטמ"ק בשם הגליון "אי נמי מוקי לה הכי משום דברייתא קתני לא לזה ולא לזה משום הכי ניחא ליה לאוקמי דאף בפירות לא לזה ולא לזה אלא אחד". וראה עוד ברשב"א.

8. והרשב"א באמת כתב שיש שלא גורסים "אי הכי".

9. כשיטת התוס' לעיל, ואף דבחצר השותפין מדובר כשיש לשניהם

הרבים שהזיקה את הפרה ברשות הרבים, (16) מכל מקום אכתי [עדיין] קשה דהרי מתניתין היא [משנה מפורשת היא] לקמן בפרק המניח [לג א]: ב' שוורין תמים שחבלו זה בזה, שמין את הנזקים, ומשלמים במותר [בהפרש] חצי נזק. ואם ב' השוורין היו מועדים, שמין את הנזקים, ומשלמים במותר נזק שלם. וכיון שמשנה מפורשת היא ששמין בדמים, מה באה משנתנו להשמיע? (17)

מתרצים התוס' קושיא זו:

ויש לומר וליישב קושיא זו, משום דתני והדר מפרש, שהתנא שנה כאן תחילתה את הדין בקצרה ואחר כך [שם בהמניח] פירשו בהרחבה, וכפי שמצאנו בגמרא לעיל [יג ב].

התוס' מביאים פירוש אחר בברייתא:

ורבינו תם מפרש, ד"או או" קתני, או פרה שהזיקה טלית, או טלית שהזיקה פרה. כלומר, הם דינים נפרדים, וכפי שיבואר. וכמו "חלץ, ועשה מאמר, ונתן גט" במשנה ביבמות [נ א], שהכוונה היא, או חלץ או עשה מאמר, וכו'.

ובטרם מפרשים מה באה הברייתא להשמיענו, מקדימים התוס':

ולא בא התנא של הברייתא לאשמועינן שאין אומרים שיקח בעל הפרה את כל הטלית בשביל מה שהזיקו הטלית. דלא היתה סברא שנאמר כן דהא טלית בור הוא, ובור לא משלם מגופו [מגוף המזיק] ומה הצורך

נעשה ברשות הרבים. כלומר, ולא בחצר בעל הטלית, (12) וחיובו דהוי מטעם בור, הטלית נחשבת לבור, החייב ברשות הרבים. וכיון שהנזק של הטלית נגרם בחצר הניזק, ונזק הפרה ברשות הרבים, כיצד יתכן לפרש שהזיקו זו את זו בבת אחת.

התוס' מבארים מדוע מוכרח שנוק הטלית נעשה בחצר הניזק:

דאי אפשר לאוקמי [להעמיד] שה"פרה שהזיקה טלית" מדובר נמי [גם] שהזיקתה ברשות הרבים, ומדובר שעשתה כן מתוך כוונה להזיק וחייבת מטעם קרן, (13) דאם היינו מעמידים כן, היה פטור בעל הפרה על נזק הטלית, כדאמר לקמן בפרק ב' [כ א] דכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור, ניזק שעשה פעולה משונה, כגון המניח כסות וכלים ברשות הרבים, ובא המזיק והזיק אף הוא בצורה משונה, וכגון הפרה שאכלה את הכלים והכסות, המזיק פטור. ממילא גם כאן, אם הניזק שינה והניח את הטלית ברשות הרבים, (14) ובאה הפרה ועשתה פעולה משונה [שנתכוונה להזיק], המזיק יהיה פטור.

לכן על כרחך חייבים להעמיד שהנזק נעשה בחצר בעל הטלית, ואם כן, לא יתכן לומר שהזיקו זה את זה בבת אחת.

התוס' מקשים על עיקר הפירוש לפי רש"י:

ואפילו אם נפרש שאין הכוונה שהזיקו ממש בבת אחת אלא שכן [שכך] אירע, שפרה הזיקה את הטלית בחצר ברשות הניזק, ואחר כך הניח את (15) הטלית ברשות

ברשותי מאי בעי, וכן לגבי רגל שקרע את הטלית חייב כיון שאין מיוחדת למטלטלין אלא לניזק נחשב חצר הניזק וחייב. והתוס' לא פירשו כן דלעיל כתבו דבכה"ג לא הוי חצר הניזק, ואולם לרש"י הסובר כדעת הרא"ש צ"ב למה לא פירש כן. וכתב המהר"ם שיק די"ל דכיון דיש לו רשות להניח פירות הוי בור ברשותו.

17. פירשנו את קושית התוס' עפ"י רבנו ישעיה בשיטמ"ק, ואפשר לפרש את קושית התוס' בשני אופנים נוספים: מהרשב"א משמע שהקושיא היא על הברייתא לשם מה באה להשמיענו דבר המפורש במשנה, ולכן הקשה הרשב"א על התוס': וקושיא זו אינה מכיר, וכי אומרים לברייתא: פשיטא, מתניתין היא! והלא כל הברייתות כן וכו'.

ובתוס' רבנו פרץ מתבאר שהקושיא היא למה אמרה הגמרא כאן "תנינא להא דת"ר" ולא אמרה זאת בהמניח ששם מפורש יותר. אלא שאם נפרש כך לא מובן תירוץ התוס', לכן פירשנו בתוכו כפירוש רבינו ישעיה. וראה עוד בהערה 19.

ובתוס' רי"ד כתב ליישב דמירי שבמעשה אחד הוזקו זה בזה, "שנכשלה הפרה בטלית ונקרעה הטלית ונשברה רגל הפרה", ולכן היה בזה הו"א לומר שיצא נזק בנזק, וזה לא ניתן ללמוד מהמשנה בהמניח, דהתם הוו נזקים נפרדים. ראה שם.

12. דאילו הזיקה הטלית בחצר בעל הטלית, הוי בור ברשותו ואומר לבעל הפרה: תורך ברשותי מאי בעי [רבנו פרץ]. וראה לקמן הערה 16 בשם המהר"ם ש"ף.

13. כי אי אפשר לפרש שדרסה וחייבת מטעם רגל, דהרי רגל פטור ברה"ר.

14. הקשו המפרשים שלהלכה נקטינן שלהניח בגדים אין זה בכלל כל המשנה, ומתרצים שהתוס' לא ניחא לפרש את הסוגיא שלא אליבא דרב הסובר שם שהנחת בגדים ברה"ר הוי שינוי [ראה יש"ש וגרע"א ורש"ש].

15. בשיטמ"ק מביא בשם רבנו ישעיה: והכי פירושו, פרה שהזיקה בחצר בעל הטלית, ונגרר הטלית ברשות הרבים, ובפני בעל הטלית ולא סלקו, והזיקה פרה.

16. כפי שכתב רש"י שהפרה דרסה על הטלית בחצר הניזק, וטלית שהזיקה פרה ברה"ר. ואולם יש ראשונים [התוס' רי"ד הרא"ש והנמו"י] שכתבו דמשכחת לה חיובא בתרוויהו שהזיקו זה את זה בב"א, כגון בחצר המיוחדת לזה ולזה לשוורים אבל אינה מיוחדת למטלטלין אלא לאחד. דלגבי בור חייב דלא מצי למימר, תורך

להשמיענו כן. (18)

ועוד, אף אם היה בזה הדין שמשתלם מגופו גם לא היתה צריכה הברייתא להשמיענו כן, דהא נמי שמעינן הא ממתניתין דהמניח, דגם זאת כבר מתבאר במשנה של שני שוורים תמין וכו'. (19)

התוס' מפרשים את החידוש בברייתא:

אלא אומר רבנו תם, מה שאמרה הברייתא "דאין אומרים תצא פרה בטלית" בא לאשמעינן, דלא כשיטת רבי עקיבא, דאמר לקמן בהמניח [שם] יוחלט השור לניזק, שיש לניזק חלק בשור המזיק עצמו. וכגון, שור תם שווה מנה שנגח שור שווה מאתיים, שנוטל הניזק לעצמו את השור המזיק.

ומשמיעה הברייתא שלא אומרים כן, אלא "יושם השור" כרבי ישמעאל. כלומר, שמין את ערך השור המזיק, (20) והמזיק משלם את דמי השור לניזק. ולפי פירוש זה צריך לומר דבקרן מיירי, מדובר שהפרה [תמה] הזיקה את הטלית מתוך כוונה להזיק וחיובה הוא משום קרן, ובזה משמיעה הברייתא שלא גובים את הפרה עצמה כשיטת רבי עקיבא הסובר "יוחלט השור", אלא שמין את הפרה בדמים כשיטת רבי ישמעאל.

והדין השני "טלית בפרה" [טלית שהזיקה פרה] אתא לאשמעינן דלא גבי מיתמי, בא להשמיענו שלא גובים את הטלית מהיתומים.

ונפרש תחילה את דברי התוס':

היה אפשר לומר, שאף על פי שאין גובין חובות מהמטלטלין של יתומין, בכל זאת יכול הניזק לגבות מהטלית, כי אם היה הדין בנוזקין שהניזק גובה מגופו של מזיק, היה כאן הניזק גובה את הטלית. שהיות והניזק

נעשה בחיי אביהם, ומאותה שעה עמדה הטלית לגביה על ידי הניזק, נחשב הדבר שהניזק כבר תפוס בטלית עוד מחיי האב, לכן יכול לגבותו אף מהיתומים.

והיינו אומרים, שאף על פי שהדין הוא שאין גובין מגוף המזיק אלא מרכושו של המזיק, וממילא אין זה נחשב שהניזק תפוס כבר בטלית, מכל מקום, ביתומים כן גובים מגוף המזיק. כי הרי כל מה שאמרה תורה שיגבו מן העליה הוא כדי ליפות כוחו של הניזק, שיוכל לגבות גם כשאין בגוף המזיק כדי גבייה. אבל במקרה זה, ביתומים, כיון שעדיף לניזק לגבות מגוף המזיק, ניתן לו לגבות מגוף המזיק, וממילא יחשב שהוא כבר תפוס בטלית מחיים. לכן משמיעה הברייתא שלא אומרים כן, אלא אין הניזק גובה מהיתומים את הטלית.

ואלו הם דברי התוס':

דלא סלקא דעתך דליגבי, שלא תעלה בדעתך לומר שיגבה מהיתומים, אף על גב דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי, למרות שלא גובים חובות ממטלטלים שלהם, מכל מקום היה אפשר לומר כאן שגובים, משום דמה שאמרה תורה שנוזקין גובים מן העליה, ממיטב נכסיו ולא מגופו זהו כדי ליפות כחו של ניזק, דגם אם אין גוף המזיק שווה כשיעור נזקו, לא יפסיד הניזק כי ישלם המזיק מן העליה. אבל ביתמי, דאי משתלמי, אם נאמר שאף כאן הניזק יגבה רק מן העליה, הוה פסידא דניזק, כיון דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי, כיון שקרקע אין ליתומים והמטלטלין לא משתעבדים לא יהיה לניזק מהיכן לגבות, ולעומת זאת, אי [אם] נאמר שבאופן כזה הוא משתלם מגופו של המזיק, אם כן יגבה הניזק אפילו מיתמי, דהוי כאילו תפס מחיים, (21) כיון שמיועד לו מחיים, נחשב כאילו תפס את הטלית עוד בחיי האב, שבאופן כזה גובה מיתומים וכמבואר להלן, ולכן הוה אמינא דביתומים משלם מגופו. קמ"ל שאין הדין כן, ואינו יכול לגבות מיתומים אלא מקרקעות. (22)

21. הטעם שהי כאילו תפס כיון דעומד לגבות ממנו, וכלשון רבנו פרץ "כיון דאותו טלית עשה ההיזק ויגבה ממנו". ואף לרבי ישמעאל הסובר ש"יושם השור" ואין גובה מגופו ממש הדין כן כמבואר לקמן [לג ב]. ובבית אהרון פירש לפי דברי רש"י בהמשך ד"ה ביתמי דכתב "דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי דאיכא למימר לאחר מיתת אביהן קנאום", ממילא במטלטלין שהזיק אין מקום לספק שמא קנו לאחר מיתת האב.

והנה משמע שהיינו אומרים כן אף אם לא תפס עתה הניזק, ואולם הרא"ש כתב "כגון אחר שהזיקה הטלית מת בעל הטלית ותפס הניזק הטלית לאחר המיתה וכו' קמ"ל דתפיסתו לאו כלום היא כל זמן שלא נתחייב בבי"ד.

22. בשיטמ"ק הקשה על מה שכתבו לעיל התוס' שקמ"ל כרבי ישמעאל דאמר יושם השור, דהרי לקמן סתם לן המשנה כרבי עקיבא ואיך סתם כאן כרבי ישמעאל, ותירצו דאמנם הברייתא לא כרבי

18. ראה ברשב"א המפרש שמה שהוכיחו התוס' בתחילה מהמשנה בהמניח היה "שאיין אומרים יצא נזק זה כנגד זה". ועתה מה שבאו להוכיח שלא אומרים "שבא להשמיענו שלא יקח הניזק את המזיק כולו מחמת הזיקו".

וכתב המהרש"א "דמוה אין לרחות פירוש הקונטרס, דאיכא למימר כיון שהזיקו זה את זה כמו שמשתלם בעל הטלית מגוף הפרה כך ישתלם בעל הפרה מגוף הטלית", ולפי"ז דוקא בקרן תמה הוי ס"ד הכי. [י"ל"ע שברש"י משמע דהוה רגל]

19. לפי מה שפירשנו לעיל ניחא, כיון שהקשו התוס' על הברייתא, לא יתכן לתרץ "תני והדר מפרש" כפי שתירצו מקודם. אלא שיקשה קושית הרשב"א [ראה לעיל הערה 17].

20. שלפי רבי ישמעאל אין לו אלא זכות ממון כנגד גוף שור המזיק.

ביותר ממשית מהמחיר יש בהם דין אונאה, והמקח בטל. ואילו בקרקעות אין המקח בטל אלא רק אם האונאה היא יותר ממחצית שווין.

עבדים ושטרות נמי נקנין בכסף

רבא בר עולא פירש ש"שווה כסף" משמעו דבר הנקנה בקניין כסף. ומקשה הגמרא שאף עבדים ושטרות נקנין בקנין כסף.

התוס' משנים את הגירסא בגמרא:

ולא גרסינן בקושיית הגמרא "שטרות" אלא רק "עבדים", משום דאין השטרות נקנין בכסף, (26) אלא רק במסירה ובשטר, במסירת השטר הנקנה, ובכתיבת שטר על הקנאת השטר. ואפילו בקנין "חליפין" נמי צריך עיון, יש להסתפק אם שטרות נקנין. (27)

התוס' מביאים את פירוש רש"י:

ובקונטרס פירש דלא אתפרש היכא [היכן מבואר] ששטרות נקנין בכסף. כלומר, רש"י מקיים את הגירסא שלפנינו הגורסת אף "שטרות" והיינו דאף השטרות נקנין בכסף, אלא רק שלא נתפרש לן המקור לדין זה. (28)

ביתמי

הנוקין יכולים להשתלם מן המזיק והעמידום על דינם במקום זה.

23. לפי אותה גירסא מתיישב פירוש רש"י היטב שמדובר שהזיקו זה את זה במקום אחד [מהרש"א, וראה עוד בתורת חיים].

24. עפ"י "נחלת משה".

25. ראה שם בתוס' ד"ה אמר המבאר מהיכן משמע כן. ואולם הרי"ף בב"ב שם סובר דאין אונאה לקרקעות כלל, ומוכיח לה נמי מסוגיין. וראה בשו"ע רכ"ז סעי' כ"ט.

26. והרשב"א כתב דאף לספרים דגרסי "שטרות" אפ"ל שנקטו בגמרא, כיון שנקטו לגבי אונאה וכו' ראה שם.

27. ב"ברכת אברהם" תנינא ביאר שהספק הוא אם חליפין הוי מטעם קנין כסף וממילא לא יועיל בכסף, או שהוא קנין בפנ"ע ויכול להועיל גם בשטרות. וראה בתוס' ב"ב עז א ד"ה אמר, שהביאו מרב יהודאי גאון שאין האותיות נקנין בחליפין ויש שיטות דנקנין בחליפין ראה בשו"ע סימן ס"ו ד' ובשי"ק.

28. וראה ב"בית הלוי" ח"א סימן כ"ב שרצה לפרש אף לרש"י

התוס' דוחים גירסא אחרת שהיתה לפנייהם:

ולא גרסינן "פרה שהזיקה טלה וטלה שהזיק פרה", (23) דאם כן, שמדובר בשני בעלי חיים שהזיקו זה את זה, לתני "שוורים שחבלו זה בזה", כדלקמן במשנה בפרק המניח. היה פשוט יותר לשנות שוורים שחבלו זה בזה וכפי שאמרה המשנה לקמן.

אלא שאם כן, יש לשאול שגם לפי גירסתנו היה פשוט יותר אילו נקטה הברייתא פרה וכלים, ולמה נקטה טלית? לכן מוסיפים התוס': (24) ודרך הש"ס להזכיר יחד "פרה וטלית", כדאמרינן [צד ב] "הניח להם אביהם פרה וטלית", לכן נקטו גם כאן בלשון זו.

דבר השוה כל כסף

הגמרא מפרשת שקרקעות נקראות "שווה כסף", שמשמעו דבר השווה כל מחיר שמשלמים עבורו. והן הקרקעות, שאין בהן דין אונאה, והמקח קיים בכל מחיר שנתנו עבורם.

ומעירים התוס': מה שאמרה הגמרא ש"שווה כל כסף" שנותנים עבור הקרקעות, הוא לאו דוקא, אינו מדוקדק, דאם ההונאה במחיר הקרקע היתה ביתר מפלגא, יותר ממחצית שוויה האמיתי, יש גם להם [לקרקעות] דין אונאה כדמשמע בפרק הזהב [נז א]. (25)

לכן מפרשים התוס': אלא צריך לפרש, "שווה כל כסף", יותר ממטלטלין. כי במטלטלין אם היתה האונאה

עקיבא, אבל המשנה אפשר שסוברת כרבי עקיבא, ושום כסף דקתני יש לפרש על ההלכה השניה כלומר "טלית שהזיקה פרה". אלא דגם זה צ"ב דהרי את ההלכה השניה שנאמרה במשנה "שווה כסף" מעמידים לענין יתמי.

וראה בתוס' רבנו פרץ המפרש כרבנו תם, וכתב אף הוא שהפירוש במשנה הוא לענין גביה מהיתומים וז"ל: "קמ"ל שום זה לא יהא אלא בכסף ולא בגוף הטלית ולא משתלם מגופו כלל משום דהוי מטלטלי דיתמי ואין לו שיעבוד על אותה טלית שעשה ההזיק יותר מעל שאר מטלטלין וכו'". ועוד שם: "ונראה למורי הר"פ דשום כסף דקתני במתני' בא לאשמועינן וכו', דלענין יתמי קאמר ולא לענין פרה שהזיקה טלית דהיינו קרן".

וראה שם שכתב להיפך שמי"שווה כסף" שמדבר ביתמי מוכח שגם שום כסף בא להשמיענו כן. ראה שם.

והרשב"א הקשה על עיקר דברי ר"ת: וגם זה אינו מתיישב בעיני, דמטלטלי דיתמי דלא משתעבדי אינה תורה, ולמ"ד שעבודא דאורייתא אף הנוקין ובע"ז דבר תורה גובין אף מטלטלי דיתמי, דמנא תיתי דלא. ולמ"ד שעבודא לאו דאורייתא אף מן הקרקעות אינן נגבין לא בע"ז ולא הנוקין אלא מן התקנה, והאיך שייך לומר בכל זה דין מה שאמרה תורה מגופו או מן העלייה, אלא א"כ תאמר שאילו היתה כוונת התורה לחייב מן העידית שבנכסים לתקנת הניזק, אבל במקום פסידא אפילו מגופו, לא היו חכמים מתקנים בזה שלא יהו